

TALABALARNING ESTETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH SIFATLARI VA BADIY MADANIYATI

Jo'rayeva Mohigul

Nukus davlat pedagogika instituti doktoranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15550902>

Anotatsiya. Bu maqolda talabalarining estetik madaniyatini rivojlantirish sifatlari va badiiy madaniyati va talabalarining badiiy-estetik savodxonligini oshirish jarayonida pedagogik muommolar haqida sóz etilgan.

Kalit sózlar: badiiy-estetik, tarbiya, gozal, madaniyat, sifat.

Estetika badiiylilikning asosi, uning zarur tarkibiy qismidir. Kogan: "estetik momentni yo'qotib, badiiy faoliyat bunday bo'lishni to'xtatadi". Estetika va badiiylilik o'rtasidagi farq tushunchalarning o'zida yotadi. "Estetika" tushunchasi jamoaviy, ya'ni gozal va xunuk, uyg'un va tartibsiz, yuksak va asos, tragik va hajviyga xos bo'lgan umumiylikni aks ettiradi. Badiiy hodisa va jarayonlarni faqat san'at asarlarini yaratish, idrok etish va faoliyat yuritish amalga oshiriladigan hodisalar deb atash kerak. "Badiiy dizayn", "obyektlarning badiiy xususiyatlari" iboralarida badiiy sifat ularda badiiy ijod elementlari mavjudligini ko'rsatadi. "San'at" atamasining yuqori kasbiy mahoratni bildirish uchun ishlatilishi badiiy sifat bilan emas, balki mahoratli sifatdoshi bilan bog'liq.

Estetik tarbiya keng tushuncha bo'lib, voqelikdagi, san'atdagi, tabiatdagi, ijtimoiy va mehnat munosabatidagi, turmushdagi go'zallikni idrok qilish, tushunishga o'rgatish, go'zallikka muhabbat uyg'otish va hayotga go'zallikni olib kirish qobiliyatlarini tarbiyalashdir. Estetik tarbiya o'z navbatida bolalarga har tomonlama tarbiya berishning bir qismi hisoblanadi. U ayniqsa, axloqiy tarbiya bilan uzviy bog'liqdir. San'at va hayot go'zalligi bilan tanishtirib borish bolaning aqlini, hissini tarbiyalab qolmay, shu bilan bir qatorda uning xayoli va fantaziyasini ham rivojlantiradi. Bolalarni go'zallikka oshno qilish, ularda hayotiy voqealarni to'g'ri tushunish, oliyjanob his-tuyg'ularni va intilishlarni shakllantirishga yordam beradi. Bolalarda go'zallikni idrok qilishni tarbiyalash orqali ularda boshqa kishilarning kechinmalarini his eta bilish, qayg'usini birga barham ko'rish kabi xususiyatlar shakllanib boradi.

Estetik rivojlanish shaxsning estetik ongi, munosabati va estetik faoliyatining shakllanishi va takomillashuvida uzoq vaqgni talab etadigan jarayondir. Shaxsning estetik rivojlanishi ijtimoiy-tarixiy va estetik tajribani ijodiy o'zlashtirish jarayonida yuzaga keladi.

Estetik ehtiyoj — kishi borliqni, badiiy faoliyatni, uning har xil ko'rinishlarida estetik idrok etishga undovchi subyektiv omildir. Estetik qiziqish shaxsni san'at asarlarini, tevarakatrofdagi borliqni estetik idrok etishga va estetik faoliyatga yo'naltiradi. Estetik qiziqish ehtiyojni yuzaga keltiradi. Estetik tarbiya tushunchasi bilan bir qatorda badiiy tarbiya tushunchasi ham mavjud.

Badiiy tarbiya san'at asarlari adabiyot, musiqa, ashula, tasviriy san'at va boshqa vositalar asosida tarbiyalashdir. Estetik tarbiya — ancha keng, faqat san'at vositasidagina emas, balki qayot, mehnat, kishilarning o'zaro ta'siri vositasida go'zallikni, anglashni tarbiyalaydi. San'atda esa estetikaning turli-tuman masalalari namoyon bo'ladi. Ayniqsa, kishining fikr-irodasi madh etiladi, uning tarbiyalovchi roli ham shunda namoyon bo'ladi.

Shuning uchun san'at estetik tarbiyaning mazmuni va vositasi hisoblanadi. Estetik tarbiya axloqiy mehnat va jismoniy tarbiya bilan chambarchas bog'liqdir. Estetik va axloqiy tarbiyaning o'zaro bog'liqligiga shundaki, kishining go'zallikni idrok etishdan quvonish, uning boshqa kishilarga yaxshilik qilganidan xursand bo'lishga o'xshab ketadi. Aksincha, go'zallikni ko'ra bilmaslik, undan zavqlana olmaslik yomon ishlarni qilishga olib keladi. San'atning tarbiyaviy kuchi shundaki, odamni hayotdagi voqealarni, hodisalarni chuqur his-hayajon bilan idrok etishga majbur etadi.

Badiiydan farqli o'laroq, estetika tabiatga, jamiyatga, insonga, uning faoliyati mahsulotlariga, shu jumladan san'atga xosdir. Badiiy san'at olamida, uni yaratish va iste'mol qilish jarayonlari mavjud. Tabiiy va ijtimoiy hodisalar va jarayonlarda badiiy element mavjud emas.

"Badiiy faoliyat" inson faoliyatining mustaqil turi bo'lib, unda estetikmoment bilan bir qatorda kognitiv, ahloqiy, diniy, siyosiy va hokazolar ishtirok etishi mumkin. "Estetik faoliyat" deb ataladigan narsa o'ziga xos obyektga ega emas.

Shaxsning badiiy madaniyati, birinchidan, odamlarning rivojlanishi va ularning hayotiga tatbiq etilishidir badiiy qobiliyat, badiiy qadriyatlarni yaratish va ularni shunday idrok etish qobiliyati. Ikkinchidan, badiiy madaniyat – bu badiiy qadriyatlarning yaratilishi, badiiy ijod, ya'ni. badiiy davolash, bezatish, turli materiallar, narsalar, jarayonlar va boshqalarni olib qo'yish, ma'naviylashtirish, shuningdek – sun'iy, estetik va badiiy jihatdan ahamiyatli, shakl va ma'nolarni yaratish, san'at asarlarini yaratish. Uchinchidan, shaxsning badiiy madaniyati badiiy qadriyatlarning amal qilishida namoyon bo'lib, ular bilan muloqotda bo'lgan shaxsni ulug'lashga, ma'naviyatlashga olib keladi. Badiiy madaniyat estetik madaniyatda aks etadi va takrorlanadi. U ixtisoslashtirilgan badiiy ijod – san'atning faoliyatini o'z ichiga oladi; xalq ijodiyoti madaniyati; ommaviy madaniyat; elita badiiy madaniyati; hududlarning badiiy submadaniyatlari, kasbiy uyushmalar, yoshlar va boshqalar; iqtisodiy, siyosiy, huquqiy va boshqa faoliyatning badiiy-estetik jihatlari. Kishilar ongida aks etgan badiiy madaniyat estetik ongni va uning madaniy shakllarini shakllantiradi. Shaxsning estetik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish bosqichma-bosqich jarayon bo'lib, demografik, ijtimoiy, ijtimoiy-psixologik va boshqa omillar ta'sirida boradi. U o'z-o'zidan va ongli (maqsadli) xarakterdagi mexanizmlarni o'z ichiga oladi, ular bir butun sifatida aloqa muhiti va shaxslarning faoliyati sharoitlari, ularning estetik parametrlari bilan belgilanadi. Asosan, badiiy va estetik madaniyat darajasi bog'liq bo'lgan quyidagi asosiy elementlarni ajratib ko'rsatish mumkin: estetik ong va dunyoqarashni rivojlantirish badiiy ta'lim darajasi; san'at sohasidagi qiziqishlarning kengligi va uni tushunishning chuqurligi; asarlarning badiiy saviyasini munosib baholash qobiliyati rivojlangan.

Badiiy ta'lim deganda san'at tarixida rivojlangan barcha badiiy va ijodiy tizimlarning ma'nosi tushuniladi, bu sizga go'zallikni his qilish imkonini beradi. san'at shakli... Badiiy tarbiya inson badiiy idealining mazmunini kengaytiradi, uni oddiy va estetik jihatdan rivojlanmagan ongga xos bo'lgan mukammal ijod haqidagi tor g'oyalardan tashqariga chiqaradi.

Yuqoridagi xususiyatlar badiiy did kontseptsiyasida jamlangan holda namoyon bo'ladi – san'at bilan muloqot jarayonida shakllangan va rivojlangan shaxsning estetik ahamiyatli xususiyati. Badiiy did o'zining rivojlangan individual tarzda o'ziga xos namoyon bo'lishida nafaqat estetik mulohazalar va san'at asarlarini qadrlash qobiliyati bilan cheklanmaydi.

Binobarin, badiiy did shaxsning badiiy madaniyatining mavjudligi, xarakteri va darajasini ko'rsatadigan asosiy ko'rsatkichlardan biridir. U eng to'liq va bevosita idrok etilayotgan badiiy ob'ektning hissiy va hissiy tajribasida, unga estetik egalik qilishning paydo bo'lgan holatida amalga oshiriladi. Ushbu holat tufayli haqiqiy san'at asarlarining ma'naviy boyligi shaxsning ichki ma'naviy tuzilishiga kiradi, uni sezilarli darajada boyitadi, atrofdagi voqelik hodisalarini his qilish va tushunish ufqini kengaytiradi, ma'noni chuqurroq tushunishga yordam beradi. insonning mavjudligi va hayotning o'ziga xosligi. Shu bilan birga, shaxs badiiy madaniyatining real ko'rinishlarini faqat san'at sohasi, uni idrok etish, tajriba va baholash bilan cheklash noto'g'ri bo'lar edi. Badiiy boshlanish san'atdan tashqari, u moddiy ishlab chiqarishda, kundalik hayotda keng namoyon bo'ladi, go'zallik va majoziy ekspressivlik shaklida amalga oshiriladi. Inson tomonidan yaratilgan amaliy utilitar maqsaddagi narsalar. Shunday qilib, yuqoridagilarni umumlashtirgan holda shuni ta'kidlash kerakki, odamlarda estetik va badiiy madaniyatni shakllantirish nihoyatda muhimdir. Bundan tashqari, estetik va badiiy tarbiya shaxsning ijtimoiy rivojlanishida asosiy rol o'ynaydi. Shaxsning estetik va badiiy madaniyatini tarbiyalash tamoyillari: jamiyat rivojlanmoqda, bir ijtimoiy tuzum ikkinchisi bilan almashtirilmoqda, odamlarning qarashlari, g'oyalari, jumladan, go'zallikka, uning inson tarbiyasidagi o'rni haqidagi qarashlari o'zgarib bormoqda. Lekin insonning estetik-badiiy madaniyatini tarbiyalash haqidagi bahs-munozaralar to'xtamaydi. Estetik va badiiy madaniyatni tarbiyalash qiziqish uyg'otadi zamonaviy odam fan va texnikadan kam emas. Bundan tashqari, so'nggi paytlarda zamonaviy dunyoda ta'lim masalalariga qiziqishning keskin portlashi kuzatildi.

Shaxsning estetik madaniyatini tarbiyalash tamoyillari

Shaxsning estetik madaniyatini tarbiyalash – bu shaxsda uning voqelikka estetik munosabatini maqsadli shakllantirishdir. Estetik tarbiya alohida ahamiyatga ega o'ziga xos tur sub'ekt (jamiyat) tomonidan ob'ektga (shaxsga, shaxsga) nisbatan shaxsda estetik va badiiy qadriyatlar dunyosida ularning tabiati haqidagi g'oyalarga muvofiq yo'naltirish tizimini rivojlantirish uchun amalga oshiriladigan ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat. va ushbu jamiyatda ustunlik qiladigan maqsad. Tarbiya jarayonida shaxs qadriyatlari bilan tanishtiriladi, ularning ichki ma'naviy mazmunga tarjima qilinadi. Shu asosda shaxsning estetik idrok etish va his qilish qobiliyati, uning estetik didi va ideal haqidagi tasavvuri shakllanadi va rivojlanadi. Go'zallik va go'zallik shakllari orqali ta'lim: shaxsning estetik va qadriyat yo'nalishi; ijodkorlik, sohada estetik qadriyatlar yaratish qobiliyatini rivojlantiradi mehnat faoliyati, xulq-atvorda, san'atda; shaxsning kognitiv qobiliyatini rivojlantiradi. shaxsni estetik faoliyatning tayyor mahsulotlarini idrok etishga o'rgatadi. «Estetik tafakkur»ni shakllantirish, tarbiya ma'lum bir davr madaniyatining xususiyatlarini individual darajada yaxlit yoritishga, uning birligini tushunishga yordam beradi, bu olimlarning fikriga ko'ra, uning nazariy bilimlari uchun zaruriy shartdir.

Estetik tarbiya, jahon madaniyati va san'ati boyliklari bilan tanishtirish – bularning barchasi adolatli zarur shart estetik madaniyatni tarbiyalashning asosiy maqsadiga erishish – go'zallik qonunlariga muvofiq harakat qiladigan yaxlit shaxsni, ijodiy rivojlangan individuallikni shakllantirish.

Qarama-qarshiliklar birligini tashkil etuvchi estetik madaniyatni tarbiyalash funktsiyalari: shaxsning estetik va qadriyat yo'nalishini shakllantirish; uning estetik va ijodiy salohiyatini rivojlantirish. Estetik madaniyatni tarbiyalashning asosiy vazifalari quyidagi qoidalariga

qisqartiriladi: tabiat va ijtimoiy voqelikning go'zalligini idrok etish va his qilish qobiliyatini rivojlantirish; san'at asarlarini nafaqat faol idrok etishga, balki tushunishga va qadrlashga o'rgatish; har bir shaxsda o'z ijodiy kuchlari va qobiliyatlaridan mohirona foydalanish istagini rivojlantirish; go'zallikka bo'lgan ehtiyojni va uni tushunish va undan zavqlanish qobiliyatini rivojlantirish; har bir narsada: tabiatda va ijtimoiy hayotda go'zallikni tasdiqlash uchun ongli ravishda kurash. Shu munosabat bilan quyidagi tarkibiy qismlar ajratiladi: shaxs estetik madaniyatining nazariy va qadriyat asoslarini belgilovchi estetik tarbiya; estetik o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini tarbiyalashni shakllantiradigan, shaxsning o'zini o'zi takomillashtirishga qaratilgan o'quv-nazariy va badiiy-amaliy ifodasida badiiy ta'lim; ijodiy ehtiyoj va qobiliyatlarni tarbiyalash. Bunga konstruktiv qobiliyatlar kiradi: intuitiv fikrlash, ijodiy tasavvur, muammolarni ko'rish, stereotiplarni engish. Shaxsning estetik madaniyatini tarbiyalash tamoyillari orasida quyidagilarni ta'kidlash mumkin: Ta'lim va hayot o'rtasidagi bog'liqlik.

Ushbu tamoyil nazariya va amaliyotning birligi pozitsiyasiga asoslanadi va shaxs faoliyatini shunday tashkil qilishni talab qiladi, bunda nafaqat dunyo haqidagi olingan bilimlar, balki estetik element ham mavjud bo'ladi. Ta'lim, tarbiya va rivojlanishning birligi. Har qanday faoliyat kiyinishi kerak estetik e'tibor, bu davrda mafkuraviy, siyosiy, axloqiy, estetik ideallar shakllanishi kerak. Ta'limning butun masalasiga kompleks yondashuv estetik jihatdan rivojlangan shaxsni shakllantirish jarayonida ob'ektiv va sub'ektiv omillarning birligini nazarda tutadi. Tizimli va izchil tarbiya. Bu tamoyil o'zining amalga oshirishini barcha tarbiyaviy faoliyatni aniq tashkil etishda, estetik qarashlar, e'tiqodlar, ideallar rivojlanishining barcha bosqichlarini kuzatishda topadi. Ijodkorlik printsipli. Shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirish estetik madaniyatni tarbiyalashning mohiyati va maqsadi hisoblanadi. Gap shundaki, estetik ong nafaqat hayotning estetik tomonlarini aks ettiradi, balki u shaxsda ijodkorlikka barqaror ehtiyojni shakllantiradi.

Ijodkorlik – bu insonning o'zini o'zi tasdiqlash, uning tashabbusi va o'zini o'zi rivojlantirish shakli. Har qanday ijodiy faoliyat o'ziga xos estetik xususiyatga ega, chunki bu jarayonda dunyoning uyg'unligi, uning go'zalligi tushuniladi. Ijodkorlikni tarbiyalash – shaxsning mustaqilligini, faolligini, dialektik fikrlash va ideallarga muvofiq harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. Barcha mablag'lar estetik tarbiya estetik ehtiyojlarni qondiradigan faoliyat sharoitida nomlangan sifatlarni shakllantirishga imkon beradi. Shaxsning o'zini o'zi bilishining eng muhim vositasi ijodiy jarayondir. Ijod mahsuli bevosita madaniyatning boyligiga, unga kiritilgan insoniy mazmunga, shuningdek, uni ifodalash darajasi va sifatiga bog'liqdir.

Busiz ijodkorlik bo'lishi mumkin emas. Shuning uchun ijodiy shaxsni shakllantirish uchun unga o'z ijodiy individualligini erkin ifoda etish imkoniyatini berishga harakat qilish kerak. Badiiy madaniyatni tarbiyalash sohasi badiiy ijodni o'z ichiga oladi, bu yerda ijodiy salohiyat shaxsiyat.

Bu badiiy madaniyat tarbiyasi va badiiy tarbiya, masalan, tasviriy, musiqiy, xoreografik yoki teatr san'ati o'rtasidagi uzviy bog'liqlik haqida gapirishga imkon beradi. Ijodiy salohiyat badiiy asarni tizimli idrok etish va mustaqil badiiy ijod jarayonida eng samarali tarzda shakllanadi.

Badiiy ijod insonga xosdir, ijod erkinligi uning ajralmas huquqlaridan biridir. Badiiy ijod orqali inson o'zini erkin shaxs sifatida namoyon etadi va har qanday tashqi ta'sirlardan xalos bo'ladi.

U yaratadi, ya'ni yangi, ilgari bo'lmagan narsani yaratadi – uning ijodi shaxsning o'zi kabi noyobdir. Badiiy ijod – bu insonning dunyoni va undagi o'zini anglash turi. Materiyaning o'ziga xos dizaynida, maxsus hissiy idrok etilgan belgilarning estetik tashkil etilishida ifodalangan tushunish maxsus tillar (tovushlar, chiziqlar, harakatlar, ritmlar, so'zlar va boshqalar tillari).

Ba'zan «badiiy ijod» tushunchasi ko'p jihatdan «san'at» tushunchasiga to'g'ri keladi. «San'at» atamasi ba'zan tor ma'nolarda qo'llaniladi: san'at asarlari majmui sifatida (ularni yaratish va idrok etish jarayonlari bundan mustasno), o'ziga xos yuqori darajadagi mahorat (uning natijalarini hisobga olmaganda). Kengroq tushuncha bilan aytganda, san'at – bu inson faoliyatining maxsus sohasi, maqsadli, ixtisoslashgan badiiy faoliyat (badiiy ijod) va uning natijalari (san'at asarlari, san'at asarlari), ularning faoliyati va idroki, o'z ma'nosida amalga oshiriladi. San'at estetik va badiiy madaniyatni, umuman, madaniyatni tarbiyalashning eng kuchli vositalaridan biridir. Zero, san'atda ma'naviyat ko'zga ko'rinadigan, eshitiladigan, seziladigan va shu bilan birga, insonning shahvoniy jozibador, orzu qilingan konkret ko'rinishiga aylanadi, uni hayajonlantiradi, butun borlig'ini qamrab olishga qodir. Shunday qilib, shaxsning badiiy madaniyatini tarbiyalash sohasida quyidagi tamoyillar ajralib turadi: Ijodiy dominant: badiiy va estetik rivojlanish amalga oshiriladigan ustuvor faoliyat – bu shaxsning badiiy ijodining u yoki bu shakli. Badiiy faoliyatga yo'naltirish umumiy estetik rivojlanishning asosi sifatida: shaxsning umumiy estetik rivojlanishining asosi rivojlanishdir. Badiiy faoliyat– badiiy asar yaratish, ularni idrok etish, baholash. Birlik san'at ta'limi umumiy madaniy badiiy jarayon bilan. Badiiy: badiiy-estetik tarbiya jarayoni san'at qonunlariga muvofiq qurilishi kerak (badiiy muhit yaratish, hissiy obrazli vositalardan foydalanish va boshqalar). San'atdan har tomonlama foydalanish, badiiy ifoda vositalarining o'ziga xosligi, san'at tili, uning janr va uslubiy xususiyatlarining rivojlanishini ta'minlash. Yuqoridagi tamoyillardan kelib chiqqan holda, bundan kelib chiqadiki, badiiy madaniyatni tarbiyalashdan maqsad ijodiy shaxsni shakllantirish va rivojlantirishdir. San'atni bilishga doimiy ehtiyoj asos sifatida hayotiy ijodkorlik, xalqning madaniyat darajasini aks ettiradi.

Badiiy madaniyatni tarbiyalash nafaqat shaxsning san'at bilan muloqot qilish va unga estetik baho berish ehtiyojini shakllantirish, balki badiiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va amalga oshirish, ularni inson hayotining boshqa sohalariga o'tkazishdir. Xulosa o'rnida estetik va badiiy madaniyat shaxs madaniyatining moddiy va ma'naviy eng muhim elementlari hisoblanadi.

Ular o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiradi. Ma'naviy madaniyatga joriy etishning eng muhim vositasi badiiy tasvirlar, go'zal, yuksak san'at – voqelikni ma'naviy o'zlashtirishning bir turi jamoat shaxsi, uning atrofidagi dunyoni va o'zini go'zallik qonunlariga muvofiq ijodiy o'zgartirish qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish maqsadi bilan.

Shaxsning estetik madaniyati deganda estetik bilimlar, e'tiqodlar, his-tuyg'ular, ko'nikmalar va faoliyat va xulq-atvor normalarining birligi tushuniladi. Shaxsning estetik madaniyatining tuzilishi quyidagilardan iborat: estetik ongni rivojlantirish; estetik dunyoqarashni

rivojlantirish; estetik didning mukammallik darajasi. Keng ma'noda insonning estetik madaniyatini tarbiyalash deganda shaxsda uning voqelikka estetik munosabatini maqsadli shakllantirish tushuniladi. Shaxsning badiiy madaniyati – bu estetik madaniyatda aks etuvchi va takrorlanadigan, shuningdek, xalq badiiy madaniyati va kasbiy san'ati vositasida tabiat, jamiyat va odamlar hayotini tasavvur va ijodiy takrorlashdan iborat bo'lgan madaniyat turidir. Shaxsning badiiy madaniyatini tarbiyalash deganda san'at obrazlarida mavjud bo'lgan umuminsoniy qadriyatlar va madaniy me'yorlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirish jarayoni tushuniladi.

Shunday qilib, estetik va badiiy madaniyat yaxlit tizimni ifodalaydi. Ularning eng yaqin munosabatlari shaxsning madaniy shakllanishi jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Estetik va badiiy madaniyatning to'liq yo'qligi, insonning his-tuyg'ulari shunchalik rivojlanmaganligini anglatadiki, u go'zallikdan xunuklikni umuman ajrata olmaydi, go'zallikdan zavq olishga (va xunuklikdan nafratlanishga), badiiy qadriyatlardan hech narsa yaratishga mutlaqo qodir emas. bir oz – erkaklik estetik yoki badiiy jihatdan qimmatli. Shuning uchun, inson odam bo'lganidan beri bunday holat mumkin emas.

REFERENCES

1. Balakina T.I. Jahon san'ati. Rossiya IX – XX asr boshlari. – M., 2008.
2. Erasov B.S. Ijtimoiy madaniyat fanlari: Qo'llanmauniversitet talabalari uchun. – M., 2000 yil.
3. V. V. Bychkov Estetika: Darslik, 2-nashr. – M: Gardariki, 2008 – 573.
4. Zakirova Umida Ilhomovna. International Journal of Research. Possibilities For The Use Of Spiritually – Moral Education Of Our Great Ancestors In Innovative Pedagogical Technologies.